สาส์นสมเด็จ : ทรรศนะเรื่อง "ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย"
Sansomdej : Views on "Loan Words" in the Thai Language

จิราพร โชติเธียระวงศ์
Jiraporn Chotitearrawong

บทคัดย่อ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้า-บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลายพระหัตถ์แลกเปลี่ยนทรรศนะกันเรื่องภาษาต่างประเทศที่เข้ามาปนในภาษาไทย ได้แก่ ภาษามคธหรือภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษาอังกฤษ ในประเด็นที่สำคัญ 3 ประเด็น คือ

1) สาเหตุที่รับคำต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย
2) คำมคธและสันสกฤตได้เข้ามาปนอยู่ในภาษาไทยตั้งแต่เมื่อใด อย่างไร และภาษาใดเข้ามาก่อนกัน มูลเหตุที่ภาษามคธและสันสกฤตเข้ามาปนอยู่ในภาษาไทย คำมคธและสันสกฤตที่มีใช้อยู่ในภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บางคำไม่สามารถหาที่มาได้
3) ภาษาเขมรและภาษาอังกฤษมีใช้ในภาษาไทยได้อย่างไร และทั้งสองภาษามีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเสียงมาก

Abstract

This article aims to study views on "Loan Words" in the Thai Language from "Sansomdej". They are from Pali, Sanskrit, Khmer and English. The study is done on three major points as the following :

1) The reasons why we have "Loan Words" in the Thai language.
2) How and when did Pali, Sanskrit appear in Thailand ? And which one came first ? The reasons why we use Pali, Sanskrit in the Thai language. It's found that many words are likely to change some of which we cannot trace theirs roots.
3) How Khmer and English language are used in Thai ? And both languages have been changed phonologically.

ในหนังสือ *"สาส์นสมเด็จ"* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้า-บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงแสดงทรรศนะในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศในภาษาไทย ได้แก่ ภาษามคธหรือภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษาจีน ภาษามลายู ภาษาอังกฤษ ที่

เป็นทั้งความรู้และความเห็นอันมีประโยชน์อย่างยิ่ง จึงได้รวบรวมทรรศนะทั้งหลายไว้ และนำมาวิเคราะห์พิจารณา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

1. สาเหตุที่รับคำต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงปรารภว่า การยืมคำใช้ในภาษาเป็นเรื่องปกติ แต่ไทยนิยมใช้ภาษาต่างประเทศมากกว่าจะสร้างคำไทยขึ้นใช้เอง โดยเฉพาะคำมคธ

> *๔) การที่เอาคำภาษาต่างประเทศมาใช้เป็นภาษาของตนนั้น มีทุกชาติทุกภาษา หามีภาษาใดที่จะปลอดคำภาษาต่างประเทศไม่ สังเกตดูที่คิดแก้มิให้มีคำภาษาต่างประเทศในภาษาไทย ดูก็เป็นแต่แก้ภาษาไทยไปเป็นภาษาต่างประเทศอื่น คือ ภาษามคธ เป็นต้น แทบทั้งนั้น ไม่เห็นคิดหาคำภาษาไทย...(26/140)* [1]

พระองค์ทรงแสดงเหตุผลว่า เพราะภาษาไทยเป็นคำพยางค์เดียว ถ้าเป็นคำหลายพยางค์ก็เกิดจากการประสมคำ และเป็นคำยืม เช่น ภาษาเขมร จีน เมื่อภาษาสันสกฤตเริ่มเสื่อมไปในปลายสมัยอยุธยา ก็นิยมใช้ภาษามคธปนกับภาษาไทย

> *...หม่อมฉันเลยคิดต่อไปถึงศัพท์ภาษาอื่นที่เอามาใช้เป็นภาษาไทย เห็นจะมีหลักอยู่ดังกล่าวต่อไปนี้*
>
> *๑. ศัพท์ภาษาไทยเป็นคำพยางค์เดียวเป็นพื้น ถ้ากว่าพยางค์เดียวมักเอาสองศัพท์เข้าควบกัน*
>
> *๒. ศัพท์ที่เป็นสองพยางค์หรือกว่านั้นมาแต่ภาษาอื่น คือ ภาษาเขมรและภาษาสันสกฤตเป็นพื้น*
>
> *๓. คำภาษาอื่นที่เอามาใช้ปนกับภาษาไทยแต่โบราณเดิมมีแต่คำภาษาจีน ต่อมามีคำภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษามลายู เข้ามา แต่คำภาษามคธนั้น ดูเหมือนจะพึ่งมาชอบใช้ปนกับภาษาไทยแพร่หลายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เองข้อนี้พึงเห็นได้ในหนังสือเก่า แม้พระนิพนธ์เจ้าฟ้ากุ้งซึ่งแต่งตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ยังชอบใช้คำภาษาสันสกฤตและมีอุทาหรณ์ในกรุงรัตนโกสินทร์นี้ที่พระแปลศัพท์ว่า สตฺถา ว่า พระศาสดา ดังนี้ เหตุที่มาเกิดนิยมใช้ศัพท์ภาษา*

---

[1] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, *สาส์นสมเด็จ เล่ม 26* (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2515), หน้า 140.

การอ้างอิงข้อความใน*สาส์นสมเด็จ*จะใช้รูปแบบเดียวกันหมด คือ (26/140) หมายถึงเล่ม 26 หน้า 140 ตามเชิงอรรถหมายเลข1,

มคธปนภาษาไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คงเป็นเพราะหมดตัวพวกพราหมณ์ที่รู้ภาษาสันสกฤตครั้งเสียกรุง มีแต่ผู้รู้ภาษามคธเพราะเคยบวชเรียนพระปริยัติธรรม เพราะฉะนั้นจึงตั้งท่านพวกนั้นเป็นลูกขุนและราชบัณฑิต ท่านเหล่านั้นไม่รู้ภาษาสันสกฤต มันก็เลยยุ่ง แล้วเลยมีผลมาให้ใช้กันตามเคยสืบมา (4/278)

สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงแสดงความเห็น ในเรื่องการใช้คำภาษาต่างประเทศว่า ในการเขียนหนังสือ บางครั้งก็มีความจำเป็น เพราะช่วยให้เข้าใจความหมายได้ชัดเจนกว่าใช้คำไทย *"๑) ได้ตั้งใจว่าจะไม่ใช้ภาษาต่างประเทศโดยไม่จำเป็น เว้นแต่ปฏิบัติไม่ได้จริงๆ ความสำคัญอยู่ที่ภาษาต่างประเทศลางทีก็ทำให้เข้าใจดีกว่าใช้ภาษาของเราไปเสียอีก ในการใช้ภาษาต่างประเทศก็มีมานานแล้ว เช่น ทรวงอก ยกเลิก เป็นต้น มีคำแปลติดกันไป คงเป็นด้วยพูดภาษาต่างประเทศไม่เข้าใจ จึ่งต้องแปล..." (20/235)*

ในประเด็นเรื่องการรับคำภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทย "สมเด็จทั้งสองพระองค์" ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาและเป็นเรื่องจำเป็น ทุกชาติทุกภาษาล้วนมีคำภาษาอื่นทั้งนั้น ในภาษาไทยก็เช่นกัน คำไทยมักเป็นคำพยางค์เดียว ถ้ามีหลายพยางค์ก็เกิดจากการนำคำพยางค์เดียวมาประสมกัน กลายเป็นคำหลายพยางค์ และมักเป็นคำต่างประเทศโดยเฉพาะคำบาลี-สันสกฤตมีมากที่สุด รวมทั้งภาษาจีน เขมร ชวา มาลายู และภาษาอังกฤษ

ภาษาไทยเป็นภาษาคำโดด เป็นคำพยางค์เดียว มีวิธีสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาด้วยการผสมคำ เป็นคำประสม คำซ้อน คำซ้ำ ทำให้คำมีความหมายกว้างขึ้น หรือคำมีความหมายใหม่ คำไทยจึงมีหลายพยางค์ และการยืมคำภาษาต่างประเทศมาใช้ก็เป็นอีกสาเหตุที่ทำให้คำไทยเป็นคำหลายพยางค์[1]

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์[2] ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ภาษาหนึ่งไปปนกับอีกภาษาหนึ่ง ไว้ว่า

1. เพราะเจ้าของภาษาทั้งสองมีความเกี่ยวพันกันทางเชื้อชาติ สัญชาติ และที่อยู่อาศัยตามสภาพภูมิศาสตร์ เช่น ดินแดนใกล้ชิดกันอย่างเช่นไทยภาคเหนือกับพม่า ลาว หรือไทยตะวันออกเฉียงเหนือกับเขมร หรือไทยปักษ์ใต้กับมลายู เป็นต้น

2. เพราะความสัมพันธ์ทางด้านประวัติศาสตร์ การอพยพโยกย้าย และการติดต่อทางการทูต การอพยพโยกย้ายนั้น ทำให้ภาษาของเจ้าของถิ่นเดิมตกค้างอยู่ หรือผู้โยกย้ายมาใหม่ นำภาษาใหม่มาใช้

3. เพราะเกี่ยวข้องกันในทางด้านการค้า ชนชาติต่างๆ ได้เข้ามาค้าขายในอีกประเทศหนึ่ง จึงต้องพูดจาตกลงกัน และการโฆษณาสินค้าก็ต้องใช้ภาษาเป็นสำคัญ จึงเกิดการหยิบยืมกันขึ้น ทั้งที่จงใจและไม่รู้ตัว

---

[1] จำลอง สารพัดนึก, *อิทธิพลของสันสกฤตอันมีต่อภาษาไทย* (กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2517), หน้า 1.

[2] สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, "คำภาษาต่างประเทศในภาษาไทย," *หลักภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 12. (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2538), หน้า 15-16.

4. เพราะทางด้านศาสนา คือผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนา ต้องการสอนศาสนาโดยใช้ภาษาและหนังสือ จึงต้องศึกษาภาษาของกลุ่มชนที่จะสอนและผู้สอนต้องใกล้ชิดกับผู้เรียน จึงมีการถ่ายทอดภาษากัน

5. เพราะการรับเอาเครื่องมือเครื่องใช้ตลอดจนความรู้ทางวิชาการเฉพาะอย่างของชนชาติที่เจริญแล้วเข้ามา ชื่อและศัพท์เฉพาะวิชาบางคำจึงติดเข้ามาด้วย

6. เพราะธุรกิจส่วนตัวของบุคคลระหว่าง ๒ ชาติ เช่น การวิวาห์, มิตรสหาย, ผู้ที่ได้เกื้อกูลอุปการะซึ่งกันและกัน

7. เพราะการศึกษาของคนเจริญขึ้น ต้องศึกษาภาษาต่างประเทศเพื่อจะได้เรียนรู้ตำราสาขาวิชาต่างๆ ทำให้มีคำศัพท์วิชาการมากขึ้น

ด้วยสาเหตุดังกล่าวมาข้างต้น จึงทำให้มีคำต่างประเทศใช้ในภาษาไทยหลายภาษา ในลายพระหัตถ์ฉบับต่อมา "สมเด็จทั้งสองพระองค์" จึงทรงวินิจฉัยสาเหตุที่คำแต่ละชาติมาปนอยู่ในภาษาไทย

2. คำมคธและคำสันสกฤต

สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงแสดงความสนพระทัยที่จะวินิจฉัยว่า คำมคธและคำสันสกฤตเข้ามาปนอยู่ในภาษาไทยเมื่อใด และอย่างไร ภาษาใดเข้ามาก่อนกัน พระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตว่า ในภาษาไทยมีคำต่างประเทศใช้เป็นจำนวนมาก เป็นเพราะเหตุใด ทรงกล่าวว่า

> *...พระดำริในเรื่องคำใช้ของเรา ซึ่งคลุกเคล้าอยู่ด้วยภาษาอื่นๆ นั้น เป็นข้อกระพือใจให้คิดต่อ ว่าภาษาอะไรย่างเข้ามาปนจากทางไหน เมื่อไร เป็นกรณีที่น่าคิดอยู่นานแต่ก็ยากมากทีเดียว ตามวิถีจิตที่เดินไปแล้วเวลานี้ ได้เจาะดูแต่ภาษาสันสกฤต กับบาลีก่อน...(5/7)*

พระองค์ทรงเห็นว่า *"..ภาษาสันสกฤตเข้ามาก่อนภาษาบาลีนั้นเป็นการแน่ ดั่งที่ได้ตรัสประทานตัวอย่างให้เห็นเช่น พระสงฆ์ของเราแปลคำสัตถาว่าพระศาสดา..." (5/7)*

พระองค์ทรงสันนิษฐานว่า ภาษาสันสกฤตเข้ามาสู่ประเทศไทยได้หลายทาง ผ่านทางลัทธิไสยศาสตร์ พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เขมร จีน และธิเบต

> *...เห็นด้วยเกล้าว่าภาษาสันสกฤตจะเข้ามาได้ถึงสองทาง คือมาพร้อมกับลัทธิไสยศาสตร์ทางหนึ่ง กับมาทางพระพุทธศาสนาลัทธิมหายานอีกทางหนึ่ง เพราะลัทธินั้นใช้ภาษาสันสกฤต คิดเห็นว่าจะมาทางพระพุทธศาสนา ไม่ใช่มาทางศาสนาพราหมณ์ ด้วยมีพยานอยู่ที่พิธีอุปสมบท อาจารย์ยังบอก สรณคมน์เป็นพุทธังควบกับพุทธัม เพิ่งจะเลิกเสียเมื่อเร็วๆ นี้เอง อาจมาทางเขมรก็ได้ หรือจะสืบต่อมาจากจีนก็ได้ เพราะพวกจีนพวกมงคล และพวกธิเบตถือลัทธิมหายานด้วยกันทั้งนั้น ...(5/7)*

ส่วนภาษาบาลี พระองค์ทรงเห็นว่า ไทยนับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายานก่อนหินยาน ซึ่งพระสงฆ์ชาวลังกานำเข้ามาเผยแผ่ตั้งแต่สมัยสุโขทัย จากหลักฐานต่างๆ เช่น บทสวดมนต์ที่เป็นภาษาสันสกฤตแล้วจึงกลายเป็นภาษาบาลีในภายหลัง หรือคติความเชื่อทางมหายานที่ยังเหลืออยู่ เช่น ความเชื่อเรื่องนิพพานเป็นเมืองแก้ว การสร้างโบสถ์ให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หรือการแขวนกระดิ่งไว้ตามหลังคาโบสถ์วิหาร การสวดภาณยักษ์ที่มีเนื้อหาแปลมาจากหนังสือสันสกฤตทางมหายาน

...ภาษาบาลีก็เข้ามานานแล้วเหมือนกัน ถ้าหากเป็นพระสงฆ์ลังกานำเข้ามาครั้งเมืองสุโขทัยยังมีอำนาจเป็นอิสระอยู่ ก็ถึงหกร้อยปีมาแล้ว แต่อย่างไรก็ดี เราถือพระพุทธศาสนาทางลัทธิมหายานก่อนนั้นเป็นแน่ แล้วเอามาแปลงเป็นหินยานทีหลัง ดั่งจะเห็นได้ในบทสวดมนต์ เช่น สัมพุทเธ วิปัสสิสส์ นโม เม สัพพเพ พุทธาน เหล่านี้เห็นได้ว่ารูปเป็นของมหายาน จะต้องแล่นจากภาษาสันสกฤตเข้าสู่ภาษาบาลี ใครแปลใครก็ไม่ทราบ เราจะแปลหรือทางลังกาจะแปลนำเข้ามาก็ไม่ทราบ ที่ยังเหลือเป็นภาษาสันสกฤตอยู่ทั้งสูตรก็มีจำได้ มหาชัยหรืออะไรซึ่งฝ่าพระบาทเคยหาคนเข้าไปสวดถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า-หลวงสดับทำนอง ยังประเพณีที่ถือกันปรากฏอยู่เช่นเข้าใจว่าพระนิพพานเป็นเมืองแก้วก็คือ เมืองสุขาวดีของลัทธิมหายาน ทำโบสถ์หันหน้าไปทางตะวันออกนั้น ก็เป็นลัทธิมหายาน เพราะเขาถือว่าพระอมิตาภะประทับอยู่ ณ สุขาวดีทางทิศตะวันตกแห่งโลกเรา เมื่อไหว้พระจะได้ปรงถูกทิศที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่สุดจนกระดึงแขวนหลังคาโบสถ์วิหารก็เอาอย่างมาจากคำกล่าวทักมหายาน ว่าพุทธวิหารที่สถิตพระพุทธอมิตาภะ ประดับประดาด้วยกระดึงพรวน ฟังวิเวกวังเวงในเมื่อลมพัด กับทั้งสวนในสุขาวดีก็มี มยูร โกญจา โกกิลา เหมือนสวนท้าวเวสสวัณในภาณยักษ์ ภาณยักษ์อาจแปลมาจากหนังสือสันสกฤตมหายานอีกก็ได้...(5/7-9)

เนื่องจากภาษาสันสกฤตเข้ามาก่อนภาษาบาลี พระองค์จึงทรงเห็นว่า นักปราชญ์ไทยแต่โบราณมีความรู้ความชำนาญทั้งภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีเป็นอย่างดี สามารถเลือกใช้คำบาลีหรือคำสันสกฤตได้อย่างถูกต้อง ถ้อยคำไพเราะ ฟังแล้วรื่นหู เช่น เลือกใช้คำว่า ราชคฤห อชาตศัตรู และสาวัตถี แต่พอมาถึงนักปราชญ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ความรู้ภาษาสันสกฤต "ไม่กระดิกหู" และบางท่านยังเข้าใจผิดคิดว่า ภาษาสันสกฤตแผลงมาจากภาษาบาลี จึงทำให้เกิด "คำสันสกฤตเก๊ๆ" ขึ้นเป็นจำนวนมากในสมัยนั้น ถึงกับทรงมีพระดำริว่า "น่าขายหน้านัก"

...ผู้รู้พวกเราแต่ก่อนรู้ดีทั้งบาลีและสันสกฤต คำใช้ในหนังสือเก่าๆ ไม่มีผิดเลย รู้จักเลือกด้วยว่าคำภาษาใดจะเพราะ ก็ใช้คำภาษานั้น เช่นในปฐม-

สมโพธิ เมืองราชคฤหก็หาเอาราชคหไม่ พระเจ้าอชาตศัตรูก็หาเอาอชาตสัตตุไม่ ส่วนเมืองสาวัตถีสิหาเอาศราวัสตีไม่ เพราะท่านเห็นรุงรังเลือกเอาแต่ภาษาที่ฟังเกลี้ยงหู ตกมาถึงผู้รู้ชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ภาษาสันสกฤตไม่กระดิกหูเลย เข้าใจไปว่าคำสันสกฤตเป็นคำคิดแผลงจากคำบาลีไปเสียด้วยซ้ำ ไม่เข้าใจว่าเป็นภาษาอันหนึ่งซึ่งมีหลักฐานอยู่อีกต่างหาก เพราะฉะนั้นคำสันสกฤตเก๊ๆ เช่น สมเสยพ อนุสาวรีย์ จึงเกิดขึ้นเป็นอันมาก น่าขายหน้า... (5/9)

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงมีความเห็นในเรื่องนี้ต่างออกไป พระองค์ทรงเห็นว่า ภาษาบาลีเข้ามาก่อนภาษาสันสกฤต ด้วยปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกพระปฐมเจดีย์ที่ใช้ภาษามคธ ไทยจึงรับพุทธศาสนาฝ่ายหินยานก่อน ภายหลังเสื่อมความนิยมไป จึงเปลี่ยนเป็นมหายานซึ่งใช้ภาษาสันสกฤต ต่อมาพระสงฆ์ชาวลังกานำพุทธศาสนาฝ่ายหินยานเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งในสมัยสุโขทัย ภาษาทั้งสองจึงใช้ปะปนกันอยู่ในภาษาไทยมาเป็นเวลานานมาก

...ภาษาทางอินเดียที่มาถึงประเทศนี้แต่ก่อนเป็นเมืองไทย มีจารึกชั้นเดิมเช่นที่พระปฐมเจดีย์ ใช้ภาษามคธ ด้วยพระพุทธศาสนาแรกมาถึงลัทธิหินยาน ต่อภายหลังมาเมื่อรับลัทธิมหายาน พวกมหายานจึงได้พาภาษาสันสกฤตมาเปลี่ยนเป็นภาษามคธ ในศิลาจารึกที่เซเดส์แปลแผ่น ๑ ปรากฏว่าในการครั้ง ๑ ที่เมืองละโว้ มีพระสงฆ์ทั้งฝ่ายมหายานและหินยาน ความที่ปรากฏนี้ เข้ากันกับที่ท่านทรงพระวินิจฉัยข้อที่ผู้บวชต้องรับพระไตรสรณคมณ์เป็น ๒ ภาษา (หม่อมฉันยังเสียดายไม่หาย ที่สมเด็จพระมหาสมณไปเลิกรับพระไตรสรณคมณ์อย่างสันสกฤตเสีย) สันนิษฐานว่าความรู้ภาษามคธคงเสื่อมไปเสียคราว ๑ ต่อพวกลังกาวงศ์เข้ามาเมื่อครั้งพระร่วง จึงมาฟื้นภาษามคธขึ้น ด้วยถือลัทธิหินยานใช้พระไตรปิฎกภาษามคธ แต่ก็ไม่อาจล้างภาษาสันสกฤตได้ จึงปนกันอยู่ทั้ง ๒ ภาษา (5/19-20)

ในลายพระหัตถ์ฉบับต่อมา สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงวินิจฉัยเพิ่มเติมว่า นอกจากภาษาสันสกฤตไทยยังรับเอาวรรณคดีสันสกฤตไว้ด้วย และมีคำสันสกฤตปนภาษาทมิฬในภาษาไทย

...ได้นึกถึงภาษาที่เข้ามาปนภาษาไทยต่อไป นึกได้ถึงคัมภีร์ที่เรียกว่า "อมรโกศ" เขาว่าเป็นดิกชนะรีหรือแกรมเมอภาษาสันสกฤตอะไรอย่างหนึ่ง เป็นองค์พยานว่าต้องเคยมีคัมภีร์สันสกฤตอยู่ จึงได้มีเครื่องมือนั้นไว้สำหรับใช้ไข ทางศาสนาพราหมณ์ก็คงได้มีการสั่งสอนเราเหมือนกัน จึงได้มีเรื่องอนิรุทธรามเกียร ปรากฏอยู่ คำสุริยัน ขุขัน ลัสเตียน (เปาลัสตยัน) เป็นคำสันสกฤตปน

ทมิฬเสียด้วยซ้ำ พราหมณ์เราเป็นพราหมณ์ผ่านทางทมิฬย่อมทรงทราบอยู่แล้ว มนตร์ที่พราหมณ์เราใช้อยู่บัดนี้ เป็นภาษาทมิฬก็มีมาก ..." (5/23)

นอกจากนี้ยังมีลายพระหัตถ์สั้นๆ ของ "สมเด็จทั้งสองพระองค์" ที่ทรงแลกเปลี่ยนความเห็นกันว่า ภาษาสันสกฤตอาจจะเข้าสู่ประเทศไทย ทางศรีวิชัย

อ่านความตามลายพระหัตถ์ ยังติดใจเรื่องภาษาต่างประเทศที่มาปน ภาษาไทยอยู่มาก ตามที่กราบทูลก่อนว่า ภาษาสันสกฤตอาจมาได้สองทาง คือ ทางจีนและทางเขมรนั้น ครั้นได้ฟังตรัสว่าภาษาบาลีมาสองครั้ง คือมาทางพระปฐมเจดีย์กับทางสุโขทัย ทำให้นึกขึ้นอีกได้ว่าภาษาสันสกฤตมาได้สามทางคือ ทางศรีวิชัยขึ้นปักษ์ใต้อีกทางหนึ่ง (5/29)

...ทางที่ภาษาสันสกฤตเข้าไปเมืองไทยนั้น ไปจากประเทศศรีวิชัยด้วย อีกทาง ๑ เป็นแน่ไม่มีที่สงสัย (5/31)

ในประเด็นต่อมา สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ได้ทรงวินิจฉัยเรื่อง มูลเหตุที่ภาษามคธกับภาษาสันสกฤตเข้ามาปะปนในภาษาไทยเป็นลำดับขั้นตอน ทรงกล่าวว่า *"พิจารณาดูเห็นว่าภาษาสันสกฤตกับภาษามคธเข้ามาปะปนกับภาษาไทยนั้น โดยมีเหตุและมีประวัติเป็นชั้นๆ ต่อกันมาแต่ดึกดำบรรพ์ โดยลำดับดังนี้คือ..." (19/9)*

1. เนื่องจากชาวอินเดียที่มาสอนศาสนา หาคำพื้นเมืองหรือคำไทย เพื่อใช้เรียกสิ่งของและเรื่องราว ที่นำมาสอนไม่ได้ จึงต้องใช้คำเดิมหรือทับศัพท์

...ชั้นที่ ๑ เมื่อพวกชาวอินเดียพาศาสนาและอริยธรรมมาสอนชาวประเทศนี้ ไม่มีคำในภาษาพื้นเมืองพอจะใช้หมายวัตถุและคดีที่มาสอนเหมือนอย่างที่ตรัสมาในลายพระหัตถ์ ว่าพวกมิชชันนารีฝรั่งไปสอนศาสนาแก่พวกไทยที่อยู่ในแดนจีน เอาคำว่า "ศาสนา" ของไทยไปเรียก ไทยพวกนั้นไม่เข้าใจ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างดีที่สุดซึ่งจะยกในข้อนี้ ถ้าสังเกตดูจะเห็นได้ง่ายๆ แม้คำสามัญที่สุดที่ไทยเรายังใช้กันในศาสนาอยู่จนทุกวันนี้ เช่น พุทธะ ธัมมะ สังฆะ นิพพาน หรือทางไสยศาสตร์ เช่นว่า พรหม อิศวร นารายณ์ ล้วนเป็นคำภาษาสังสกฤตและภาษามคธ เห็นได้ว่าเพราะไม่มีคำในภาษาพื้นเมือง ชาวอินเดียที่มาสั่งสอนจึงต้องใช้คำเดิม ก็เลยติดอยู่กับภาษาพื้นเมือง คำพวกนี้ยังมีคำอื่นอีกมากมาย...(19/9)

2. เนื่องจากภาษามคธและภาษาสันสกฤตกลายมาเป็นภาษาที่เรียนรู้ได้ยาก ผู้รู้ภาษาทั้งสองจึงเป็นผู้ที่ได้รับความยกย่องนับถือจากสังคม ชอบที่จะอวดความรู้ด้วยการยกศัพท์มคธและสันสกฤตในคำสอน โดยไม่พิจารณาก่อนว่าจำเป็นหรือไม่จำเป็น ส่วนผู้ที่ไม่รู้จริงต้องการแสวงหาเกียรติยศ ความนับถือ ก็ใช้ศัพท์ใน

ภาษาทั้งสองตามอย่าง เหตุนี้จึงเกิดความนิยมว่า ภาษามคธและภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่มีศักดิ์สูงกว่าภาษาไทย ด้วยเป็นภาษาของผู้รู้หรือนักปราชญ์เท่านั้น

ชั้นที่ ๒ ถึงสมัยเมื่อคนในพื้นเมืองบวชเรียนรู้ภาษาสังสกฤตและภาษามคธ ด้วยอ่านพระไตรปิฎกและคัมภีร์เวทมนตร์ ผู้รู้เหล่านั้นย่อมถือว่า ภาษาทั้ง ๒ นั้น เป็นภาษาตำราอันเรียนรู้ได้โดยยาก ชอบยกศัพท์ภาษาทั้ง ๒ นั้น ออกมาอ้างในคำสอนหรือในคำพูด ฝ่ายคนอื่นก็นับถือว่าผู้ที่สามารถล่วงรู้ภาษานั้นๆ เป็นนักปราชญ์ได้เล่าเรียนรู้มาก การที่ใช้คำภาษาสังสกฤตและมคธ จึงเป็นเกียรติยศแก่ตัวบุคคล ไม่เลือกว่าจะเอาศัพท์ภาษานั้นไปใช้โดยจำเป็นหรือไม่จำเป็น เป็นเหตุให้ผู้แสวงหาความนับถือของคนอื่นอยากรู้จักใช้คำภาษาสังสกฤตและภาษามคธ แม้เพียงรู้ศัพท์ไม่ถึงอัตถธรรมที่เขียนด้วยภาษานั้นๆ อันนี้เป็นเหตุให้นับถือกันว่า ศัพท์ภาษาสังสกฤตและภาษามคธศักดิ์สูงกว่าภาษาไทยเพราะสามารถจะรู้จักใช้แต่ผู้เป็นนักปราชญ์และบัณฑิต (19/9-10)

3. เมื่อผู้ที่รู้จักใช้คำมคธและคำสันสกฤตกลายเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือแล้ว ทำให้เกิดความนิยมในการใช้ภาษาทั้งสอง ทั้งในการพูดและการเขียน หรือแม้แต่การแต่งโคลงฉันท์กาพย์กลอน จึงเปรียบว่าเป็นพวก "ยกศัพท์อวดตุ๊กแก" หมายความว่าใช้ศัพท์มคธและสันสกฤตโดยไม่จำเป็น เมื่อเกิดความนิยมกันอย่างแพร่หลายคำพื้นเมืองหรือคำไทยแท้ก็ค่อยๆ สูญหายไป

ชั้นที่ ๓ เมื่อนับถือคำภาษาสังสกฤตและภาษามคธกันแพร่หลาย ก็เลยเกิดนิยมกันต่อไปถึงคำพูดและคำที่ใช้ในหนังสือตลอดจนขนานนามต่างๆ ถ้าใช้คำภาษาสังสกฤตหรือภาษามคธ หรือแม้มีคำ ๒ ภาษานั้นแทรกแซงโดยจำเป็น เช่นแต่งคำฉันท์ก็ดี หรือไม่จำเป็นเช่นทูลกระหม่อมตรัสเรียกว่า "ยกศัพท์อวดตุ๊กแก" ก็ดี ก็นับถือว่าเป็นคำมีเกียรติและเป็นคำของผู้รู้ การที่เกิดชอบใช้ศัพท์ภาษาสังสกฤตและภาษามคธเลยเป็นเหตุให้คำภาษาไทยเช่นเคยใช้กันแต่โบราณสูญไปเสียมาก และทำให้คำ ๒ ภาษานั้นปนกับคำภาษาไทยที่ยังเหลืออยู่จนแยกไม่ออก หม่อมฉันคิดเห็นว่าลาดเลาเรื่องประวัติจะมีมาดังนี้ (19/10)

คำมคธและคำสันสกฤตที่ใช้ในภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ได้ทรงเห็นว่า ภาษาบาลีเสื่อมลงมากในสมัยปลายอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ แต่กลับเป็นที่นิยมอย่างเดิมในสมัยสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ

...ลูกหญิงเล่าเนื้อความปาฐกของพระพรหมพิจิตร แกว่าฝีมือช่างเดี๋ยวนี้เลวกว่าฝีมือช่างโบราณ ข้อนี้ทำให้หม่อมฉันนึกถึงวิชาความรู้อย่างอื่นๆ ดูมันมีเวลาเจริญและเสื่อมลงเป็นยุคเป็นคราวคล้ายกับสัณฐานลูกคลื่น จะยก

อุทาหรณ์ดังเช่นความรู้ภาษามคธเมื่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาเลวลงเพียงใด เห็นได้ในศุภอักษร "สาขานาวา" ที่มีไปลังกาทวีปมาถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อาศัยทูลกระหม่อมเป็นสำคัญ ความรู้ภาษามคธก็กลับคืนดีขึ้นได้... (5/32)

สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงแสดงความเห็นเรื่อง ภาษาบาลี-สันสกฤตที่ใช้ในภาษาไทย ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา บางศัพท์ก็ไม่รู้ว่ามาจากภาษาอะไร

๕) ได้ทราบพระนามวังหลวงวังหน้าแห่งเมืองยกยาโซโลก็ดีอีกตามไม่ทันว่าที่ถูกจะเป็นอะไร แต่เห็นใกล้กับไทยมาก เช่น ภูวโน ก็ใกล้กับ ภูวไน คำภูวไนของเราก็เหลว อันภาษานั้นผ่านเมืองต่างๆ มามาก เช่นคำว่า "สุริยัน" ซึ่งเราใช้กันดกดื่น จะไปหาทางภาษามคธหรือสังสกฤตนั้นไม่มีมิได้ เขาว่าเป็นภาษาทมิฬ จะจริงหรือไม่ก็ไม่ทราบ แล้วภาษาซึ่งผ่านมานั้น ก็วิบัติไปเสียตามๆ กันมาด้วย คงเหลือแต่รูปให้พอที่จะรู้ได้ว่าเป็นภาษาอะไร เหมือนหนึ่งพระนามวังหลวง วังหน้าทางชวานั้นก็เพียงพอแต่จะพึงรู้ได้ว่าโครงเป็นภาษาสังสกฤตเท่านั้นที่ ๑ ที่ ๒ นั้น ทางฝรั่งเข้ามาปน (22/232-233)

จากที่ได้วิเคราะห์ทรรศนะของ "สมเด็จทั้งสองพระองค์" เรื่องคำมคธและสันสกฤตมีประเด็นที่น่าสนใจคือ ภาษาบาลีและสันสกฤต ภาษาใดเข้ามาสู่ภาษาไทยก่อนกัน จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา[1] ได้แสดงความเห็นไว้ดังนี้

...ดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยต่างก็ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดีย วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ผลที่ตามมาจากการนับถือศาสนาคือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต...ปัญหาที่น่าสนใจต่อไปก็คือ ระหว่างภาษาบาลีและสันสกฤต ภาษาใดเข้ามาสู่ภาษาไทยก่อนกัน ถ้าเชื่อตามตำนานเมื่อครั้งที่ไทยอยู่ในยูนานดังกล่าวมาแล้ว ก็แสดงว่าภาษาไทยคงได้รับอิทธิพลของภาษาบาลีครั้งพระเจ้าอโศก สมัยต่อมา เมื่อตั้งอาณาจักรเชียงแสนขึ้นไทยได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาจากอินเดียเหนือสมัยราชวงศ์เสนซึ่งเป็นพุทธศาสนาที่ใช้สันสกฤต อิทธิพลของภาษาสันสกฤตก็คงเข้ามาแทนที่ภาษาบาลี อิทธิพลภาษาสันสกฤตได้รับการเสริมอีกด้านหนึ่งโดยรับจากเขมรซึ่งมีอำนาจมากในสมัยนั้น อิทธิพล

---

[1] จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, "การเข้ามาของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในประเทศไทย" *เอกสารอัดสำเนาประกอบการสัมมนาอิทธิพลของภาษาบาลี และสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย*, ตุลาคม 2522. หน้า 17, 18.

ของภาษาบาลีเพิ่งจะปรากฏอีกครั้งหนึ่งเมื่อไทยรับพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในศิลาจารึกของพระองค์ อิทธิพลของภาษาสันสกฤตที่มีมาก่อนภาษาบาลีเห็นได้จากการที่เราแปลคำภาษาบาลีเป็นภาษาสันสกฤต เช่น สตฺถา แปลว่า พระศาสดา

ในประเด็นเรื่อง สาเหตุที่ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามาปนในภาษาไทยนั้นปรีชา ทิชพงศ์[1] ได้แสดงเหตุผลที่ทำให้คำบาลี คำสันสกฤต เข้ามาปนอยู่ในภาษาไทยไว้ ๓ ประการ ดังนี้

1. ด้านศาสนา ชาวอินเดียเข้ามาเผยแพร่ทั้งศาสนาพุทธหินยาน ใช้ภาษาบาลี และศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธมหายาน ใช้ภาษาสันสกฤต คนไทยรับเอาศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ และรับเอาคติพราหมณ์มาปฏิบัติในชีวิต ในรูปขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม จึงมีคำทั้งสองภาษาอยู่ในภาษาไทยจนเสมือนเป็นคำไทย เช่น บาป บุญ กุศล นรก สวรรค์ ศีล ทาน เมตตา คาถา พุทโธ โมโห พระ เป็นต้น

2. ด้านวรรณคดี วรรณคดีไทยได้รับอิทธิพลจากทั้งจากวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี คำศัพท์ต่างๆ ก็เข้ามาปนในภาษาไทย ทั้งชื่อตัวละคร ศัพท์ทั่วไป เช่น ราม ลักษณ์ สีดา ทศกัณฐ์ ครุฑ กินนร คนธรรพ์ หิมพานต์ พระสุเมรุ ไกรลาส อโนดาต ฉัททันต์ ประพันธ์ ฉันท์ กาพย์ กวี เป็นต้น

3. ด้านรัฐศาสตร์ ระบบการปกครองแบบอินเดียมีอิทธิพลต่อระบบการปกครองของไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีต มีพราหมณ์ปุโรหิตเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดิน ตำราการปกครองใช้ภาษาสันสกฤต จึงมีศัพท์ทางด้านการเมืองการปกครองอยู่มากในภาษาไทย เช่น ราชา ราชินี ราชโอรส กฎมณเฑียรบาล ราชบัลลังก์ อภิเษก เสนาอำมาตย์ ตรียัมปวาย ฉัตรมงคล พืชมงคล พิธีคเชนทรัศวสนาน พิธีธานยเทาะห์ เป็นต้น

จิตร ภูมิศักดิ์[2] ได้แสดงความเห็นเรื่องความนิยมในการใช้คำสันสกฤตในสมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งสอดคล้องกับทรรศนะของ “สมเด็จ” ที่ทรงเห็นว่า ในสมัยนั้นคนไทยนิยมใช้ทั้งภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ดังนี้

> *ลักษณะถ้อยคำสมัยต้นกรุงศรีอยุธยานั้น สังเกตได้อย่างหนึ่งว่า นิยมใช้คำสันสกฤต ทั้งนี้เพราะชนชาวไทยและพวกขอมพื้นเมืองนี้ติดอิทธิพลภาษาของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน และศาสนาพราหมณ์ที่แพร่หลายอยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งทั้งสองศาสนานั้น ล้วนใช้คำสันสกฤตเป็นพื้น แม้ไทยจะมาเปลี่ยนถือพุทธศาสนาฝ่ายหินยานซึ่งใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก ก็หาสามารถยกเลิกความนิยมดั้งเดิมของท้องถิ่นลงได้ไม่ ถ้อยคำสันสกฤตจึงยังติดอยู่ในภาษา และแม้ถ้อยคำที่ใช้ในพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ไทยเราก็ยังคงใช้คำสันสกฤตกันเป็นส่วนมาก ยัง*

---

[1] ปรีชา ทิชพงศ์, *บาลี-สันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย* (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2530), หน้า 13-14.

[2] จิตร ภูมิศักดิ์, “โองการแช่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา” *ชุดวรรณคดีวิเคราะห์.* (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2524), หน้า 29-30.

ติดมาจนทุกวันนี้ เช่นบาตร ธรรม กรรม ภิกษุ เราไม่นิยมใช้ บัด ธัม กัม ภิกขุ อย่างบาลีเลย ยิ่งในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาด้วยแล้ว คำสันสกฤตจะเกลื่อนไปหมด เช่น ศราพก (สาวก) ศราวัสตี (สาวัตถี) แพศยัน-ดร (เวสสันดร) เปรตยักษ์ (ประจักษ์) ปรัตเยก (ปัจเจก) เป็นต้น คำพวกนี้โปรดทราบว่ามิใช่คำที่กวีจงใจแผลงใช้ให้งามตา หากเป็นคำพื้นบ้านที่นิยมพูดกันอย่างนั้นในยุคนั้นจริงๆ เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๐๐ เราได้พบลานเงินและลานดีบุกในกรุวัดมหาธาตุ จังหวัดอยุธยา เป็นคำอธิษฐานเรื่องทำบุญทำทานสมัยขุนหลวงพงั่ว ก็เห็นใช้คำสันสกฤตแทบทั้งนั้น เช่น นีรพาน (นิพพาน) จยุติ(จุติ) สัปตรัตน์ (สัตตรัตน์) พระแพศยันดร (เวสสันดร) เกลศ (กิเลศ) ซึ่งแสดงว่าเป็นคำที่ใช้ทั่วไปในภาษาประจำวัน มิใช่เรื่องดัดจริต ของกวีที่มักจะปรากฏแทรกเข้ามาบ้างตามวรรณคดีต่างๆ

3. ภาษาเขมร

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงเห็นว่า " *...ภาษาอะไรก็ไม่มากเท่าภาษาเขมร ดูเป็นเท่ายาทั้งหลายเสียทีเดียว แต่ก็จะต้องเป็นเช่นนั้นอยู่เอง เพราะเรามีเวลาติดอยู่แก่เขามาก...*" *(5/23)* จึงทรงวินิจฉัยสาเหตุที่มีคำเขมรใช้ในภาษาไทยมาก และมักจะเป็นคำราชาศัพท์ ทรงพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการเมืองการปกครอง ดังปรากฏในลายพระหัตถ์ว่า *"คำเขมรเป็นมีมากกว่าภาษาอื่นๆ และมักชอบใช้ในคำพูดของผู้ดี เช่น ราชาศัพท์ เป็นต้น..." (19/10)*

พระองค์ทรงวินิจฉัยความเป็นมาของภาษาเขมรในภาษาไทยว่า แต่เดิมนั้นพวกขอมเป็นใหญ่ เป็นชนชั้นปกครองย่อมพูดภาษาเขมร ส่วนพวกลาวหรือละโว้เป็นพวกที่อยู่ใต้การปกครองของเขมร ก็พูดภาษาของตนและภาษาเขมร ด้วยทั้งสองภาษานี้คล้ายๆ กัน "*...ที่เป็นเช่นนั้นพิจารณาดูเห็นว่า เมื่อครั้งพวกขอมเป็นใหญ่อยู่ในประเทศละโว้ หรือลาว ในประเทศนั้นพลเมืองคงพูดภาษาละว้า หรือ ลาว พวกขอมที่ปกครองคงพูดภาษาเขมร พอไปกันได้ ด้วย ๒ ภาษานั้นคล้ายกัน ...*" *(19/10)*

เมื่อชนชาติไทยอพยพลงมาถึงดินแดนแถบนี้ ตั้งรกรากทำมาหากิน นานเข้า ก็พูดทั้งภาษาไทย ภาษาเขมร และภาษาละว้า

> *...เมื่อแรกชนชาติไทยสาดลงมาอาศัยตั้งภูมิลำเนาในแดนละโว้ คงพูดกันเองด้วยภาษาไทย แต่จำต้องพูดภาษาละว้าและภาษาเขมรกับชาวเมืองและผู้ปกครองเช่นเดียวกับพวกมอญ เมื่อภายหลังแม้เมื่อมีไทยมากขึ้น ทั้งที่อพยพลงมาจากข้างเหนือและมาเกิดลูกหลานด้วยสมพงศ์กับพวกละว้า จนมีไทยทำ*

ราชการได้เป็นเจ้าบ้านพานเมือง ภาษาที่พูดก็คงเป็นเช่นนั้นมาจนตลอดสมัย พวกขอมยังเป็นใหญ่... (19/10-11)

และเมื่อสถาปนาอาณาจักรสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงทรงเป็นใหญ่ในดินแดนแถบนี้แทนเขมร ก็เปลี่ยนเป็นใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการ

... เห็นจะเปลี่ยนเป็นใช้ภาษาไทยเป็นภาษาสำหรับบ้านเมือง หรืออย่างเรียกว่าใช้ในทางราชการ เมื่อพระเจ้ารามกำแหงได้ประเทศละโว้ไว้ในอาณาเขตให้พระเจ้าอู่ทองซึ่งเป็นไทยเป็นประเทศราชปกครองตลอดมาจนเมืองละโว้ที่พวกขอมเคยตั้งอยู่ เพราะฉะนั้น หนังสือไทยเก่าที่แต่งในอาณาเขตลานนา จึงมักเรียกราชวงศ์พระเจ้าอู่ทองว่า กัมโพชวงศ์... (19/11)

ต่อมาเมื่อย้ายราชธานีมาที่กรุงศรีอยุธยา ก็ใช้ภาษาเขมรปนกับภาษาไทย ทำให้ภาษาไทยในอยุธยาต่างกับภาษาไทยสมัยสุโขทัยอย่างมาก

...ถึงเมื่อสมัยพระเจ้าอู่ทอง ตั้งอาณาเขตกรุงศรีอยุธยาเป็นอิสระภาษาไทยที่ใช้ในกรุงศรีอยุธยาผิดกับภาษาไทยที่ใช้ในกรุงสุโขทัย ข้อนี้พิสูจน์ได้โดยสังเกตถ้อยคำในกฎหมายที่ตั้งเมื่อสมัยพระเจ้าอู่ทองเทียบกับหนังสือไตรภูมิ-พระร่วง และศิลาจารึกแต่งที่กรุงสุโขทัยในสมัยเดียวกัน ด้วยหนังสือแต่งในกรุงศรีอยุธยาใช้คำภาษาเขมรปนภาษาไทยมากกว่าหนังสือไทยที่แต่งในกรุงสุโขทัย เพราะเหตุไทยข้างใต้เคยปะปนกับพวกขอมมาแต่ก่อนดังกล่าวมาแล้ว...(19/11)

สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงตั้งข้อสังเกตเรื่องการเขียนคำเขมร คำว่า "สตรึงเตร็ง" มีตัว ร เกินมา ควรเขียนว่า "สทิง" แต่อ่านออกเสียงว่า "สตึง" คือ ออกเสียง ท เป็น ต และ พ เป็น ป คำว่า "สทิงพระ" ออกเสียงเป็น "จะทิ้งพระ"

จะทักคำในสำเนาหนังสือสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ข้อที่ท่านพูดถึง "เมืองเชียงแตง" แล้วลงคำเขมรไว้ในวงเล็บว่า "สตรึงเตร็ง" นั้นผิดตัว ร ในคำหน้าเกิน ที่ถูกเป็น "สตึง" เท่านั้น เขมรเขียน "สทิง" เสียด้วยซ้ำ แต่อ่านเป็น "สตึง" แปลว่า คลองหรือลำน้ำ นิคหิตอ่านใส่เอาเอง เช่น "อัศวานึก" เป็นต้น ที่อ่าน ท เป็น ต พ เป็น ป นั้น ลามไปจนถึงภาคพายัพ ในแขวงสงขลาก็มีคำว่า "สทิงพระ" หมายความว่าคลองพระ (เจดีย์) เราดื้อๆ แต่นึกกันให้เป็นภาษาไทยว่า "จะทิ้งพระ" บ้าง อะไรบ้างก็เลยเขวไป...(22/146)

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงอธิบายเรื่อง การเขียนคำ "สตึง" เป็น "สตรึง" เพราะเรามีการยืมคำในภาษาอื่นมาใช้ และออกเสียงไม่ตรงกับภาษาเดิม เมื่อเขียนตามเสียงที่ได้ยินก็ทำให้รูปคำเปลี่ยนไป

๗) ซึ่งทรงปรารภถึงถ้อยคำซึ่งเขียนตัวอักษรเคลื่อน ดังเช่น คลอง ลำน้ำ เขมรเรียกว่า "สะทิง" เขียนตัวอักษร เป็น "สตึง" แล้วกลายมาเป็น "สตรึง" และ "จะทิง" หม่อมฉันนึกว่าเกิดแต่คนต่างภาษาเอาคำของชาติอื่นมาพูดใช้ออกสำเนียงไม่ชัดตามภาษาเดิม ดังเช่นเอาคำบอกทหารว่า โชละเดออามส์ มาบอกเป็น โสลดหับ หรือเรียกแตเลคราฟว่าตะแล็บแก็บ คนอื่นเขียนตามเสียงก็พาให้คำแปรไปได้อีกอย่าง ๑ (22/155-156)

ในลายพระหัตถ์ฉบับต่อมา สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงแสดงความเห็นเรื่องคำแผลงในภาษาเขมร เป็นคำรูปเดียวกัน แต่เขียนต่างกัน ความหมายใกล้เคียงก็มี ความหมายแตกต่างไปก็มี หรือหาเค้าความหมายเดิมไม่ได้ก็มี

คำที่เป็นรูปเดียวกัน แต่ต่างกันที่เขียนควบและยืด ย่อมจะมีความหมายต่างกัน เห็นได้ชัดที่ ตรวจ กับ ตำรวจ แม้มีคำอื่นก็มี เช่น ทลาย เป็นพังเอง ทำลาย เป็นรื้อ แต่ที่ปนกันเสียจนแยกออกไม่ถูกก็มี ทางที่เปลี่ยนความหมายนั้น เกล้ากระหม่อมคิดแยกเอาเองก็มี เช่น ตรัส เกล้ากระหม่อมบัญญัติว่าเป็นพูด ดำรัส นั้นบัญญัติว่าเป็นคำพูด ส่วน สวย (ในลิลิตพระลอ เขียนว่า "นิ้วสรวยสรดเล็บเลิศ") สวย มีตัว ร เป็น สรวย เกล้ากระหม่อมแปลว่า งามเอง ส่วน สำรวย นั้น นึกเป็นว่า แต่งตัวให้สรวย ก็ได้แก่การทาปาก ถึงคำโบราณก็เป็นเช่นนั้น เช่นว่า "ทำสำรวย" เป็นต้น (22/148)

เรื่องคำแผลงในภาษาเขมร ทำให้ความหมายแตกต่างไป สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงเห็นว่า เป็นเพราะภาษาเดิมต้องการทำให้คำมีความหมายต่างกัน หรือหน้าที่ต่างกัน เช่น คำกริยา คำนาม ทรงให้ข้อเสนอแนะว่า ศัพท์เหล่านี้หากมีผู้สนใจค้นที่มาของคำ ก็จะเป็นประโยชน์มาก แต่ส่วนใหญ่แล้ว มักจะคิดคำใหม่ใช้ในภาษา

...บางทีเดิมเขาแผลงอักษรให้ผิดใกล้ๆ กัน ด้วยจะให้หมายความต่างกัน ดังเช่น คำว่า "ตรวจ" และ "ตรัส" เป็นกิริยา เขาแผลงเป็น "ดำรัส" และ "ตำรวจ" ให้เป็นนามศัพท์ หมายว่าบุคคลผู้ตรัสหรือผู้ตรวจ ก็มี เพราะความสังเกตเสื่อมไป ความรู้มูลของศัพท์ก็หมดไป น่าจะมีคำอื่นอีกมาก ถ้าหากมีใครยอมตัวเป็นอย่างเราเคยเรียกว่า "ตาหนวดยาว" นั่งค้นไป ก็จะได้คำพวกนั้นลงทะเบียนอีกมาก แต่ยากที่จะหาคนเช่นนั้นได้ เพราะการค้นของเก่าอยู่ข้างลำบากไม่เหมือนคิดเอาใหม่ คำภาษาต่างๆ ไม่แต่ภาษาไทย จึงเปลี่ยนมาเสมอ (22/156)

พระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกว่า ทางภาคใต้ก็มีคำเขมรใช้มาก *"...ประหลาดหนักหนาที่ภาษาเขมรข้ามไปมีถึงฝั่งปักษ์ใต้ หนังสืออะไรที่สำคัญ เขียนเป็นหนังสือและภาษาเขมรที่เคยพบทั้งคำมลายูเหมือนกันก็มีมาก เห็นที่ว่าเขมรจะปกครองไปถึงมลายูด้วยในครั้งหนึ่งมีเป็นแน่...(22/146)* และยังทรงเห็นว่ามีคำควบกล้ำในภาษาไทยที่แผลงอักษรมาจากภาษาเขมร *"...ตัวควบนั้นเราเห็นจะมาติดเขมร ภาษาของเราแต่เดิมเห็นจะไม่มีหรือมีก็น้อย นึกว่าคำ แผ่ ก็คือ แพร่ แผก ก็คือ แปลก แปง ก็คือ แปลง เช่นนี้เป็นต้น กับคำที่เปลี่ยนตัว เช่น พง ปง หรือ พวง ปวง ก็เป็นเช่นได้กราบทูลมาแล้วข้างต้น" (22/146)*

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงตั้งข้อสังเกตเช่นเดียวกันในเรื่องคำที่มีใช้อยู่ทางภาคใต้ของไทยและมลายู ล้วนใช้คำเขมร ทรงพบหลักฐานว่า ที่จังหวัดพัทลุงใช้ภาษาและอักษรเขมรเก่า พระองค์ทรงสันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะเชลยเขมรที่ถูกกวาดต้อนลงมาทางใต้

> *...ที่ทรงปรารภมาในลายพระหัตถ์ว่าทางหน้าใน มีชื่อภาษาเขมรอยู่มากนั้น เป็นปัญหาสำคัญอันหนึ่งทีเดียว เพราะไม่ใช่แต่ชื่อท้องที่เท่านั้น การบังคับข้างทางแหลมมลายูนี้ทั้งไทยและมลายูใช้คำภาษาเขมรทั้งนั้น นอกจากนั้นยังมีสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ได้พบสำเนาพระราชกฤษฎีกาครั้งกรุงศรีอยุธยา ศักราชเพียงแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ว่าถึงพระราชทานที่กัลปนา วัดในแขวงเมืองพัทลุง ใช้ภาษาและอักษรเขมรเก่า ต้นฉบับอยู่ที่ในหอพระสมุดวชิรญาณ พวกฝรั่งที่ศึกษาภาษาเขมร เช่นศาสตราจารย์เซเดส์พากันพิศวงมาก ว่าเหตุใดจึงใช้ภาษาเขมรลงมาข้างฝ่ายใต้ และใช้อยู่ใกล้ปัจจุบันถึงเพียงนั้น ปัญหานี้ยังไม่มีผู้ใดวิสัชนาให้เห็นเหตุเป็นแน่นอน ใจหม่อมฉันนึกว่าบางทีจะเกิดแต่ต้อนเขมรเชลยลงมาอยู่ทางหัวเมืองเหล่านี้ในกาลครั้งใดครั้งหนึ่ง เหมือนอย่างเคยต้อนเชลยพวกลื้อลงมาเป็นชาวละคร จึงมีพวกเขมรลงมาอยู่ทางแหลมมลายูมาก จนภาษาเขมรแพร่หลาย และใช้หนังสือเขมรในหมู่คนเหล่านั้น ที่ทูลนี้เป็นแต่นึกยังไม่ได้สอบสวน ... (5/251-252)*

พระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ในลายพระหัตถ์ฉบับหนึ่งว่า ชื่อเมืองและชื่อตำบลของเมืองไทยเป็นคำเขมรโดยเฉพาะทางภาคใต้ หลายคำตรงกับภาษามลายู

> *จะยึดเอาว่าเมืองใดตำบลใด เคยอยู่ในปกครองภาษาใด ย่อมจะมีชื่อเป็นภาษานั้นก็ไม่ได้ เช่น สทิงพระ เป็นคำเขมรแท้ๆ ทั้งสองคำ (เขมรอ่านออกเสียงว่า สตึงเปรียะ) สทิง ว่าลำน้ำหรือลำคลอง พระก็ว่าพระคือพระธาตุ ควรหรือคำเขมรก็ข้ามมาอยู่สงขลาได้ แต่ที่จริงคำมลายูโดนกันกับคำเขมรก็มีมาก เช่น หมู่บ้าน มลายูเรียกกำปง เขมรก็เรียกกำปง (แต่เขียนกำพง) คำมลายูว่าอนะ เช่น อนะวิยดา ก็ตรงกับคำเขมรว่า อนัก เช่น อนักองค์วัดถา แต่ตัว อ ที่*

นำนั้นเขาไม่อ่าน เราเขียน จึงตัดทิ้งเสีย ภาษาไทยกับภาษาเขมรที่เหมือนกันก็มีมาก เช่น โคม เขมรก็เขียน โคม แต่อ่านว่า โกม กำแพง เขมรก็เขียน กำแพง แต่อ่านว่า กำแปง ชื่อตำบล แม้จะเป็นชื่อไทยก็ดี แต่เป็นภาษาไทยครั้งบรม-สมกัลป์ .... (5/247)

ทรรศนะที่เกี่ยวกับภาษาเขมร มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า คนไทยมีการอพยพอยู่ตลอดเวลา ลงมาทางใต้สู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีพวกพม่า พวกมอญ พวกเขมร ตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อนแล้ว[1] และเขมรมีอิทธิพลเหนือดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมินี้ เมื่อพระเจ้ารามคำแหงสถาปนากรุงสุโขทัยเป็นราชธานี อิทธิพลของพวกขอมก็หมดสิ้นลง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าไทยกับเขมรมีความสัมพันธ์กันมานานตั้งแต่อดีตกาล ต่างก็แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันในด้านต่างๆ เช่น ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษา ในศิลาจารึกหลักพ่อขุนรามคำแหงมีคำเขมรปะปนอยู่หลายคำ เช่น โอยทาน ตระพัง บำเรอ พนม จกอบ ฯลฯ

ครั้นถึงสมัยอยุธยา ไทยได้รับอิทธิพลของขอมมากกว่าสมัยสุโขทัย โดยเฉพาะการปกครองแบบเทวราชา ภาษาเขมรจึงปนอยู่ในภาษาไทยทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน[2]

ประเด็นที่ 2 เรื่องการออกเสียงและการเขียนคำว่า "สทิงพระ"[3] คำนี้ในภาษาเขมรเขียนว่า "สฺทึง" (ซฺตึง) แม่น้ำ ลำน้ำ ลำธารที่มีต้นน้ำมาจากภูเขา ทางน้ำที่มาจากบึงหรือคลองไปรวมกับแม่น้ำใหญ่หรือทะเลหลวง เช่น สฺทึงตูจ (ซฺตึงโตจ) คลองเล็ก, สฺทึงธํ (ซฺตึงทม) คลองใหญ่ "แต่ที่ไทยออกเสียงเป็น "จะทิ้งพระ" นั้น เปรมินทร์ คาวี[4] ได้ศึกษาคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยถิ่นใต้ในเชิงข้ามสมัย (diachronic studies) ในอีกแง่มุมหนึ่ง พบว่า เสียงของคำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยถิ่นใต้ ตรงกับเสียงสะท้อนให้เห็นจากรูปเขียนของภาษาเขมรโบราณ และรูปเขียนของภาษาเขมรปัจจุบัน แต่ภาษาเขมรปัจจุบันกลับออกเสียงไม่ตรงตามที่เขียน และยกตัวอย่างคำว่า "คลอง" หรือ "สฺทิง"

---

1 จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, เรื่องเดิม, หน้า 14.

2 ประยูร ทรงศิลป์, *การเปลี่ยนแปลงของภาษา : คำยืมในภาษาไทย.* (ธนบุรี : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี, 2526), หน้า 127.

3 กาญจนา นาคสกุล, *พจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี่ยงเชียงเจริญ, 2516), หน้า 965.

4 เปรมินทร์ คาวี, "คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยถิ่นใต้," (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539) (อัดสำเนา), หน้า 1-6.
คุณเปรมินทร์ คาวี ได้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์ ผู้เขียนเห็นว่ามีเนื้อหามาก หากสรุปแล้วไม่ชัดเจนก็จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ หากท่านใดสนใจ ก็ขอให้อ่านรายละเอียดได้ในบทที่ 1 บทนำ

ประเด็นที่ 3 เรื่องการแผลงคำ ในภาษาเขมรมีวิธีสร้างคำ 4 วิธี คือ 1. เติมอุปสรรคข้างหน้า 2. ลงอาคมตรงกลาง 3. ทำอัพภาษคำหน้า 4. ผสมคำ[1] คำแผลงที่ "สมเด็จทั้งสองพระองค์" ทรงแสดงไว้ ก็คือ การลงอาคม (infix) การแทรกเสียงกลางศัพท์ ด้วยการลงนิคหิตบ้าง นิคหิตกับพยัญชนะบ้าง พยัญชนะบ้าง ข้างหลังอักษรตัวหน้า เช่น รลึก – รํลึก เกฺดา - กํเดา ตฺรง - ดํรง เปฺรี - บํรี เกีด-กํเณีด จับ-จํณับ ต-ดํณ ทบ-ทํนบ สํวร-สํนํวร ขาก - กํหาก ขึง – กํหึง แขง - กํแหง ฉัน - จังหัน ธํ - ทํหํ ฯลฯ เป็นต้น[2] คำเติมกลางจะทำให้คำมีหน้าที่และความหมายใหม่ เช่น ทำคำกริยาหรือวิเศษณ์ให้เป็นคำวิเศษณ์หรือคำนาม, ทำคำกริยาหรือวิเศษณ์ให้เป็นกริยาการิต ตัวอย่างเช่น

วิเศษณ์เป็นนาม : ทาบ(เตียบ) - ทํนาบ(ตมเนียบ) ส่วนที่ต่ำ หรือที่ลุ่ม

กริยาเป็นนาม : เกีด (เกิด) - กํเณีต (ก็อมเนิด) การเกิด

กริยาเป็นวิเศษณ์ : จาบ่ (จับ) - จํณาบ่ (จ็อมนับ) เป็นที่จับใจ เด่น หรือ ยิ่งนัก[3]

คำ ตรวจ ตำรวจ ทลาย ทำลาย สวย สรวย สำรวย ตรัส ดำรัส ที่ "สมเด็จทั้งสองพระองค์" ทรงแสดงความเห็นไว้ในลายพระหัตถ์ดังกล่าว ก็คือ การสร้างคำใหม่ด้วยการลงอาคม

กาญจนา นาคสกุล[4] ได้อธิบายคำว่า "สวย" เช่น ในคำ ข้าวสวย ในภาษาไทยหมายถึงข้าวสารที่หุงสุกแล้ว มีลักษณะเป็นสลวยตัว ไม่แฉะ ตรงข้ามกับข้าวเปียก สวย ในความหมายนี้ตรงกับคำว่า สฺรวย ในภาษาเขมร และ สย (อ่านว่า ซัว) ในภาษามอญ ซึ่งแปลว่า ไม่อ่อนไม่แข็ง, ร่วน, เปราะ เช่น บายสฺรวย ว่า ข้าวที่หุงพอดีๆ ไม่แฉะ ตรงข้ามกับ บายซราย คือ ข้าวเปียก คำ สฺรวย ในภาษาเขมร แผลงเป็นคำสองพยางค์ด้วยการเติมนิคหิต ได้เป็น สํรวย แปลว่า ทำให้มีลักษณะเหมือนของที่หักง่าย ไทยนำมาใช้เป็น สำรวย ใช้อธิบายลักษณะของคนที่หยิบโหย่ง ไม่แข็งแรง ดูท่าทางเหมือนจะหักฉะนั้น

คำว่า "ทะลาย หรือ ทำลาย"[5] แปลว่า ทำให้พัง เขมรใช้ว่า ธฺลาย อ่านว่า เทฺลียย แปลว่า พัง เขมรดัดแปลงเป็นคำสองพยางค์ว่า ทํลาย อ่านว่า ตมเลียย แปลว่า ทำให้พัง

คำว่า "ตรัส ดำรัส" เป็นคำราชาศัพท์เขมรที่ไทยนำมาใช้เป็นคำราชาศัพท์[6]

---

1 ทองสืบ ศุภะมาร์ค, *ภาษาเขมรในภาษาไทย และ ภาษาไทย-บาลี สันสกฤตในภาษาเขมร*, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชวุฒาจารย์ [กุสุโม โกสุม] (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2522), หน้า 9.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

3 กตัญญู ชูชื่น, *ภาษาเขมรในภาษาไทย* (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 34,35.

4 กาญจนา นาคสกุล, "คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลนากเป็นคำภาษาเขมร," (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2501-2502) (อัดสำเนา), หน้า 75,76.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

6 ทองสืบ ศุภะมาร์ค, เรื่องเดิม, หน้า 18.

คำ "ตรัส" ในพจนานุกรมเขมร-ไทย[1] อธิบายไว้ว่า ตราส (ตระส์) 1. ตรัสรู้ ใช้ พฺระมหาสตฺตบานตฺราส ชาพฺระพุทฺธ พระมหาสัตว์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า, ตฺราสฎึง ตรัสรู้ 2. ตรัส เช่น ตฺราสสํแฎงพฺระธรฺม ตรัสแสดงพระธรรม

คำ "ดำรัส"[2] ฎํราส, ตมฺราส (ด็อมระส์, ต็อมระส์) ดำรัส ใช้ ทฺรงฺมานพระฎํราส ทรงมีพระดำรัส

คำว่า "ตรวจ"[3] เป็นคำเขมรที่ไทยนำมาใช้ แต่เปลี่ยนตัวสะกด ในภาษาเขมรเขียนว่า "ตฺรวต" (ตรวด) คำอื่นๆ เช่น กุร-กุน ขฺลาจ-ขลาด มฺสัญ-มะเส็ง ทาหาน-ทหาร งาร-งาน ฯลฯ เป็นต้น ในพจนานุกรมให้ความหมายไว้ว่า 1. ตรวจ เช่น ตฺรวตพล-ตรวจพล ตฺรวตบญฺชี –ตรวจบัญชี ตฺรวตเมีล-ตรวจดู 2. วางซ้อนกัน เช่น ตฺรวตจาน-วางจานซ้อนกัน[4]

คำว่า "ตำรวจ"[5] ในพจนานุกรมอธิบายว่า ฎํรวต, ตฺมรวต (ด็อมรวด, ด็อมรวด) 1. ซ้อน, ซ้อนทับ เช่น ฎํรวตตัวอกฺสร ซ้อนตัวอักษร 2. ผู้ตรวจ ตำรวจ ทหารรักษาพระองค์

ประเด็นที่ 4 ภาษาไทยถิ่นใต้และมลายูมีคำยืมภาษาเขมรมาก เปรมินทร์ คาวี[6] ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า เมื่อพิจารณาจากสภาพทางภูมิศาสตร์แล้ว ภาษาไทยถิ่นใต้น่าจะยืมคำมาจากภาษามาลายูมากกว่าภาษาเขมร แต่ที่มีคำยืมเขมรในภาษาไทยถิ่นใต้ อาจเนื่องมาจากชนพื้นเมืองเดิมทางภาคใต้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอพยพเข้าไป จึงเกิดมีการสัมผัสภาษาขึ้น หรือเพราะเหตุผลทางการเมือง จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเข้ามาอาศัยในพื้นที่ภาคใต้ หรือเพราะการติดต่อค้าขายกันมาตั้งแต่อดีต และเมื่อพิจารณาจากลายพระหัตถ์ทรงเห็นว่า ภาษาไทยถิ่นใต้และภาษามลายูมีคำเขมรใช้มาก เนื่องมาจากเหตุผลทางการเมือง ดังนั้นประเด็นเรื่องคำยืมในภาษาไทยถิ่นใต้ จึงเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจให้ค้นคว้าต่อไปได้

4. ภาษาต่างประเทศอื่น ๆ

ภาษาจีน มลายู อังกฤษมีใช้ในภาษาไทย เพราะการติดต่อค้าขายและวัฒนธรรม ดังปรากฏในลายพระหัตถ์ ดังนี้

---

1 กาญจนา นาคสกุล, *พจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย* , หน้า 188.

2 กาญจนา นาคสกุล, *เรื่องเดิม* , หน้า 157.

3 ทองสืบ ศุภะมาร์ค , เรื่องเดิม, หน้า 16.

4 กาญจนา นาคสกุล, *พจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย* , หน้า 190.

5 กาญจนา นาคสกุล, *เรื่องเดิม* , หน้า 157.

6 เปรมินทร์ คาวี, เรื่องเดิม, หน้า 9.

...ส่วนคำภาษาอื่นที่มาปะปนกับภาษาไทย เช่น ภาษาจีน ภาษามลายู และที่สุดภาษาฝรั่ง เป็นเพราะชนชาวต่างประเทศนั้นๆ ไปมาค้าขายกับเมืองไทย เอาภาษาของตนเข้ามาปล่อยไว้กับชื่อของที่เอามาจำหน่ายบ้าง เช่น ซ่าบู่ Sawon ขนมปัง Pan และเรือกำปั่น Kapàl เป็นตัวอย่าง บางคำมาแต่กิจการประเพณีของชนชาตินั้นที่พามาให้มีขึ้นในเมืองไทย เช่น ตั้งห้างค้าขาย Hong เป็นต้น (19/11)

ภาษาอังกฤษ[1]

สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงให้ความเห็นว่าคนไทยในขณะนั้นนิยมเขียน พูด เป็นภาษาอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นป้ายชื่อร้าน หรือเซ็นชื่อ ต้องเขียนเป็นภาษาอังกฤษซึ่งมักจะอ่านไม่ออก

10) ทำไมฝรั่งจึงขึ้นหน้านัก หนังสือไทยแม้ตัวอะไรซึ่งใกล้กับหนังสือฝรั่งก็ดัดไปให้เป็นหนังสือฝรั่ง เช่น ตัว ร เอาเป็นตัว เอส เป็นต้น ... ฝรั่งนั้นเขาว่าหนังสือนั้นเขียนได้สองอย่าง เขียนให้อ่านอย่างหนึ่ง กับเขียนให้เป็นลายอีกอย่างหนึ่ง จะต้องเติมเข้าว่าเขียนให้ "โซ้ด" อ่านไม่ออกอีกอย่างหนึ่ง แม้การเซ็นชื่อก็ดัดกัน เช่นตัว ห อันนำชื่อว่า หลวง ก็ดัดให้เป็นตัว เอช ใหญ่ เกล้ากระหม่อมเคยพูดว่าจะเพียรดัดไปทำไม เซ็นเป็นหนังสือฝรั่งเสียทีเดียวก็แล้วกัน ไม่เห็นเป็นไร การเซ็นชื่อก็เท่ากับขีดแกงได ใครจะขีดมา ก็ช่าง ข้อสำคัญอยู่ที่ต้องรู้ว่าเป็นหนังสือมาแต่ไหนต่างหาก (22/236-237)

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า เพราะในขณะนั้น คนไทยนิยมฝรั่ง อะไรๆ ที่มาจากฝรั่งเป็นเรื่องดีหมด

9) คิดดูข้อที่ตรัสถามว่า "ทำไมหนังสือฝรั่งจึงขึ้นหน้านัก" วิสัชนาอย่างย่อก็คือ เพราะนิยมว่าอะไรๆ ของฝรั่งเป็นดีเช่นเดียวกับคนแต่ก่อนเคยนิยมของจีน... (22/249)

สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงแสดงความเห็นเรื่องการออกเสียงคำภาษาอังกฤษของคนไทยว่าออกเสียงสูงอย่างคำภาษาอังกฤษ กับออกเสียงแบบลิ้นคนไทยที่ว่า "ลิ้นแข็ง"

๗) คำ "เก๋" ได้ทราบแต่ว่าเป็นภาษาฝรั่งมาแต่... ส่วนมูลเหตุนั้นหาได้ทราบไม่ คิดดูเห็นว่าคำนั้นที่เคลื่อนคลาดจากฝรั่งไปมาก ย่อมจะเป็นไปสองทาง

---

[1] ดูบทความเรื่อง "ทรรศนะและการใช้คำภาษาอังกฤษในสาส์นสมเด็จ ," *เอกสารประกอบการสัมมนา "ศัพท์บัญญัติไทยในปัจจุบัน"* สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 16 พฤษภาคม 2537.

คือพูดฝรั่งเสียงสูง (อย่างกรมหลวงประจักษ์ทรงตั้ง) อย่างหนึ่ง กับเหยียดเสียงเป็นฝรั่งเป็นเสียงไทย (...เป็น ก) อีกอย่างหนึ่ง กปิตันฉุนรับผิดชอบในเรื่องฝรั่งเสียงสูง แต่ที่เหยียดฝรั่งเป็นไทยเห็นจะเป็นคนอื่น เกิดแต่ผู้ไม่ได้เรียนภาษาฝรั่งอย่างที่เราว่า "ลิ้นแข็ง" (21/30)

เรื่องการออกเสียงคำภาษาอังกฤษ กำชัย ทองหล่อ[1] ได้อธิบายถึงสาเหตุที่ภาษาอังกฤษเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทยว่า

1. เนื่องมาจากการค้าขาย ทำให้มีคำที่ใช้เรียกชื่อสินค้าเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อหาคำไทยไม่ได้ ก็ออกเสียงอย่างสำเนียงอังกฤษ "ซึ่งอาจผิดเพี้ยนไปบ้าง เพราะในชั้นแรก หูของเราไม่เคยชินต่อสำเนียงอังกฤษ เราจึงลากเสียงอังกฤษเข้ามาหาแนวสำเนียงของไทย ตามความถนัดของเรา" เช่น เทเลกร๊าฟ - ตะแล้บแก๊บ ไปปุ๊ - แป๊บ สเทชั่น – สะเตแท่น ฯลฯ เป็นต้น

2. เนื่องมาจากการศึกษา เมื่อมีคนไทยไปศึกษายังประเทศตะวันตกมากขึ้น ก็รับเอาวิชาความรู้จากตำราภาษาอังกฤษ เมื่อหาคำไทยไม่ได้ ก็ใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษ "คำอังกฤษที่เรานำมาใช้ในยุคหลังจึงมีสำเนียงเป็นอังกฤษมากกว่าที่เราเริ่มนำมาใช้ในยุคแรก"

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ[2] กล่าวถึงคำภาษาอังกฤษที่ไทยรับมาใช้ และมีวิธีการออกเสียงต่างกัน 5 พวก ได้แก่

1. ศัพท์เทคนิคของพวกช่าง ใช้อยู่ในหมู่ของผู้ไม่ได้รับการศึกษา "...เสียงเพี้ยนไปจากภาษาเดิมขนาดที่ทำให้เดาได้ยาก" เช่น สะกูไร (scewdriver), ปะเก็น (packing), เก (gauge), และ โช้คอับ (shock absorber)

2. คำที่ใช้ในภาษาพูดของคนทั่วไป ทั้งที่ได้รับการศึกษา และไม่ได้รับการศึกษา "คำเหล่านี้เสียงไม่ค่อยเพี้ยนไปจากเดิมมากนัก แต่ความหมายจะกว้างกว่าเดิม" เช่น แฟน (fan-fanatic) ภาษาอังกฤษ หมายถึงนักแสดงภาพยนตร์หรือตัวละคร นักร้อง, นักกีฬา ฯลฯ แต่ในภาษาไทย หมายถึง คู่รัก, ชายชู้หรือเมียลับ เป็นต้น

3. คำที่ใช้ทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน "โดยมีเสียงผิดเพี้ยนไปจากภาษาเดิมแต่เพียงเล็กน้อยเกือบจะจับไม่ได้" เช่น ไมโครโฟน เฟิน ปั๊ม คอลัมน์ ฟอร์ม เป็นต้น

4. ศัพท์วิชาการ เป็นศัพท์ของพวกมีการศึกษา "คำเหล่านี้เมื่อตกเข้ามาในภาษาไทย แล้วก็ใช้เสียงที่สะดวกแก่คนไทย" เช่น อ๊อกซิเจน ไนโตรเจน, คาบอนไดอ๊อกไซด์ เป็นต้น

---

[1] กำชัย ทองหล่อ , *หลักภาษาไทย* (กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, 2530), หน้า 363-368.

[2] ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ภาษาฝรั่งมีอิทธิพลต่อภาษาไทย," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 5 (มิถุนายน-สิงหาคม, 2510), 60-69.

5. คำที่ "มักใช้กันในพวกที่รู้ภาษาอังกฤษไม่ค่อยดี แต่ไม่ค่อยพยายามจะใช้ภาษาไทย ผู้ที่ใช้คำชนิดนี้มักเป็นผู้ที่ตามฐานะก็ต้องถือว่าได้รับการศึกษาชั้นสูง แต่ความนึกคิดและความประณีตในการใช้ภาษาคงจะไม่ค่อยสูงนัก" เช่น คำ โซเชี่ยน (social) ผู้พูดออกเสียงเพี้ยนไปจากภาษาเดิม ใช้ในความหมายกว้างออกไป คำเดิมมาจากคำว่า society (สังคม) ภาษาไทยใช้ในความหมายว่า การเข้ากับเพื่อนฝูง เช่น พูดว่า "โซเชี่ยนไม่ค่อยดี" เป็นต้น

ภาษาจีน

ในประเด็นภาษาจีน สมเด็จฯ กรมพระยานริศฯ ทรงกล่าวถึงไว้เพียงสั้นๆ ว่า

...ภาษาจีนก็เข้ามาถึงสองทาง ที่มาทางเหนือก็มี เป็นภาษาจีนหลวง เช่น ใบชา หยก เป็นต้น เป็นภาษาแต้จิ๋วก็มีมากเห็นจะมาทางใต้ในภายหลัง... (5/23)

เรื่องคำภาษาต่างประเทศที่มาปะปนกับภาษาไทยนั้นว่าตามหลักฐานที่ปรากฏ คำภาษาจีนกับภาษาไทยปนกันมาแล้วตั้งแต่ก่อนไทยลงมาอยู่ประเทศสยาม มีคำที่ใช้ด้วยกันทั้ง ๒ ชาติปรากฏอยู่หลายคำ ว่าแต่ที่นึกได้ในเวลานี้ คือ "ช้างและม้า" เป็นต้น...(5/18)

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะหยิบยกทรรศนะของ "สมเด็จทั้งสองพระองค์" ที่ปรากฏใน *สาสน์สมเด็จ* ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับคำต่างประเทศในภาษาไทยมาเสนอ เพราะเห็นว่าทรรศนะต่างๆ ประกอบด้วยความรู้ ประสบการณ์ วิธีคิด และข้อเสนอแนะ ซึ่งอาจจะนำไปสู่ประเด็นปัญหาในการค้นคว้าวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาและวรรณคดีไทย

บรรณานุกรม

กตัญญู ชูชื่น. *ภาษาเขมรในภาษาไท* . กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

กาญจนา นาคสกุล. *พจนานุกรมภาษาเขมร-ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี่ยงเซียงเจริญ, 2516.

_____. "คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลรากเป็นคำภาษาเขมร," วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2501-2502. (อัดสำเนา).

กำชัย ทองหล่อ. *หลักภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, 2530 .

จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. "การเข้ามาของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในประเทศไทย," *เอกสารอัดสำเนาประกอบการสัมมนาอิทธิพลของภาษาบาลี และสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย*, ตุลาคม 2522.

จิตร ภูมิศักดิ์. "โองการแช่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา," *ชุดวรรณคดีวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2524.

จำลอง สารพัดนึก. *อิทธิพลของสันสกฤตอันมีต่อภาษาไท*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2517.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ กรมพระยาและสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. *สาส์นสมเด็จ*. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2515.

ทองสืบ ศุภะมาร์ค. *ภาษาเขมรในภาษาไทย และภาษาไทย-บาลี สันสกฤตในภาษาเขมร*, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชวุฒาจารย์ [กุสุโม โกสุม] กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2522.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. ม.ล. "ภาษาฝรั่งมีอิทธิพลต่อภาษาไทย," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 5* (มิถุนายน-สิงหาคม, 2510), 60-69.

ประยูร ทรงศิลป์. *การเปลี่ยนแปลงของภาษา: คำยืมในภาษาไทย*. ธนบุรี: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี, 2526.

ปรีชา ทิชพงศ์. *บาลี-สันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย*. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2530.

เปรมินทร์ คาวี. "คำยืมภาษาเขมรในภาษาไทยถิ่นใต้," วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2539. (อัดสำเนา).

เพ็ญพิมล (วามานนท์) เชี่ยวนาวิน. *การวิเคราะห์เนื้อหา "สาส์นสมเด็จ" เพื่อใช้อ้างอิงและประกอบการวิจัย*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. "คำภาษาต่างประเทศในภาษาไทย," *หลักภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2538.